

Tercer sector, ètica i compromís social

[Versión castellana | English version]

❶ LLUÍS TOLEDANO GAJU
Consultor social
lluistgaju@gmail.com

Opcions

PDF

<meta />

Metadades

Paraules clau: Biblioteques públiques, Serveis bibliotecaris, Treball social, Voluntaris
Keywords: Public libraries, Library services, Social work, Volunteers

Rebut: 02/08/2017. Acceptat: 08/10/2017.

1 Una introducció necessària

Escriure algunes ratlles sobre el Tercer Sector Social sempre és estimulant i enriquidor. Reflexionar i endinsar-nos-hi és, a més, necessari i quasi una obligació, no tan sols pel paper que en els darrers vint anys ha anat prenent, sinó també per tot el que en el transcurs d'aquest temps ha estat capaç de posar en relleu, donar a conèixer i visibilitzar respecte de les realitats punyents de moltes persones i col·lectius, i respecte, també, de la tasca que el conjunt d'organitzacions fan per pal·liar necessitats socials i afrontar les diverses situacions d'injustícies i desigualtats, i defensar així l'exercici dels drets socials de milers de persones i famílies.

Però abans d'entrar en aquestes qüestions, potser fóra bo saber quelcom més d'allò que anomenem *Tercer Sector Social* i les organitzacions que representa.

A hores d'ara quasi ningú no dubta del paper que el Tercer Sector Social ha arribat a tenir en els darrers anys, de la tasca que porta a terme i del lloc que progressivament ha anat ocupant en l'espai i la relació existent entre l'estat, el mercat i la societat.

En aquesta relació, el primer sector, públic, governamental i sense ànim de lucre, i el segon, privat i mercantil, lucratiu i no governamental, han vist com es dibuixava i construïa un espai diferenciat i amb identitat pròpia. L'enfortiment i organització de la societat civil va donar lloc al seu dia a la formació d'entitats i organitzacions des de la iniciativa social, formació que va ser l'origen del denominat *tercer sector*, el qual engloba tota mena d'entitats, associacions i fundacions culturals, esportives, socials, mediambientals, de cooperació i de moviments ciutadans i veïnals. Dins aquest ampli sector, trobem el **Tercer Sector Social**, que aglutina i defineix les entitats i organitzacions no lucratives, amb vocació de servei públic, que treballen per la inclusió i la cohesió social amb una atenció especial als col·lectius més vulnerables de la societat i centrades específicament en les persones, les seves famílies i els seus entorns de vida.

Parlem de persones i de col·lectius amb dificultats per a integrar-se en els seus entorns i comunitats, amb dificultats per a funcionar en igualtat de condicions i oportunitats que la resta de conciutadans; persones i famílies en situació de pobresa, persones sense llar, persones amb discapacitat, persones amb addiccions, persones immigrants, persones grans, infants i joves en situació de risc social, etc.

Si en un primer moment el Tercer Sector Social tenia l'actiu principal en la prestació de serveis, d'un temps ençà ha pres una posició de cert protagonisme en la promoció del benestar social, la participació ciutadana i la presència i debat públic en les societats contemporànies —posició segurament accentuada per la proliferació de les entitats que engloba, el ritme de creixement, l'abast i el seu compromís social entre altres raons. Malgrat que moltes vegades la realitat ens indica que aquest nou espai encara no està del tot conquerit, i ni de bon tros consolidat (potser, en part, per por d'aquells a qui costa acceptar l'activisme i la

capacitat de decisió que a la societat civil li correspon), no es pot negar la força i la determinació del paper que el Tercer Sector Social ocupa en el desenvolupament del benestar i la cohesió social: d'una banda, en la seva funció d'articulació de les demandes socials i del mateix disseny, definició i desplegament de les polítiques socials i, de l'altra, en la implantació de serveis i recursos per a donar resposta a aquestes necessitats socials i reptes que se'ns plantegen en el dia a dia.

2 Una crisi econòmica i social: possiblement un punt d'inflexió

En el transcurs dels darrers deu o quinze anys, dues coses, entre altres molt possiblement, han marcat profundament les organitzacions socials i el conjunt del Tercer Sector Social.

En **primer lloc** i de manera directa i malauradament previsible, hi ha **l'abast i els efectes de la pobresa i la vulnerabilitat**. Els processos profunds de canvi social i la crisi econòmica van canviar definitivament els perfils i els límits de la vulnerabilitat i l'exclusió social, que s'han deixat veure de manera progressiva i dramàtica en els àmbits de la salut, de l'habitatge, del món laboral i econòmic, educatiu, personal, etc. Com a resultat d'una complexa combinació de causes, doncs, aquesta realitat s'ha anat manifestant en diferents espais de desenvolupament vital, decisius tots i en els quals les principals conseqüències i seqüeles encara les patim i les patirem durant força temps.

Ens referim a les persones, grups i col·lectius que pel fet de viure diverses situacions de dificultat o conflicte social no arriben a cobrir les necessitats bàsiques d'alimentació, protecció i seguretat, salut, formació i accés als circuits socials normalitzats i, per tant, tampoc no es poden beneficiar d'aquests recursos. Com a conseqüència, a voltes, els és negada tota possibilitat de ser ciutadans de ple dret i ser membres actius en el seu entorn i participar i influir constructivament en la seva comunitat. En definitiva, aquest conjunt de situacions i factors de risc dificulten i impossibiliten la inclusió —i l'accés— en els espais i recursos materials i immaterials necessaris per a la plena satisfacció de les necessitats socials, personals i de desenvolupament, requisit d'altra banda necessari per al benestar personal, psicològic i social de tot individu.

Cada vegada més en els darrers anys, les organitzacions socials s'han trobat atenent i acompanyant persones i famílies que vivien situacions i processos d'empobriment progressiu, crònic, que conduïen de manera inequívoca a la precarietat vital, a l'aïllament social i a processos d'anomia, en què es feia evident la distància entre expectatives i possibilitats reals dels individus per a desenvolupar-se de manera òptima i en igualtat d'oportunitats que la resta de conciutadans. Alhora, les entitats han anat veient com molta altra gent, grans i petits, i famílies senceres, s'anaven sumant a la llista dels desfavorits i necessitats. Eren els nous necessitats: aquells que han viscut processos lents i perplexos d'exclusió, precarietat i vulnerabilitat per primera vegada, nous perfils i rostres que han vist com trontollaven sota els seus peus les seves economies i, en conseqüència, les seves vides i les possibilitats reals de sortir-se'n. Ha estat, i encara és, una pobresa emergent com més va més vinculada a la normalitat i no pas a l'exclusió social tal com l'entendem en estat pur.

Aquest context de canvi social que assenyalàvem a l'inici d'aquest apartat —constant, accelerat i accentuat per una crisi econòmica que, lluny de ser puntual i conjuntural, ja hem vist que ha tingut un marcat caràcter estructural— ha determinat l'evolució de l'àmbit social i d'una nova dimensió de les polítiques públiques. I, a més, ha evidenciat per als qui a hores d'ara encara no ho volen reconèixer que ha estat una crisi social de primer ordre que cal atendre amb nous paràmetres. En aquest sentit, la pobresa i la vulnerabilitat no es poden mesurar exclusivament amb perspectives econòmiques i materials, sinó també des del que és intangible, des de l'absència d'oportunitats, l'aïllament social i les dificultats d'accés i oportunitats per a gaudir dels béns immaterials, com el benestar personal, la participació ciutadana, la cultura i la vinculació social.

Tot això ens porta a parlar de la **segona clau**, que, al meu entendre, ha marcat i caracteritza, de fet, el Tercer Sector Social. L'augment de les desigualtats, la discriminació i les situacions de precarietat i vulnerabilitat a què fèiem referència més amunt han generat un escenari d'injustícia, conflictivitat i fractura social que ens incapacita per a crear quotes de benestar personal, cohesió social i xarxes relacionals, i evidentment això tampoc no garanteix la defensa dels drets fonamentals de les persones i la seva dignitat.

En aquest escenari rau la necessitat de **promoure valors** basats en la justícia i el benestar social, en l'equitat i la igualtat d'oportunitats, en definitiva, valors que en generin d'altres com la solidaritat, el treball col·laboratiu, el compromís social. Amb aquesta lògica, la crisi ha representat un punt d'inflexió, un abans i un després en la sensibilització, en la conscienciació ciutadana, en la participació i implicació d'altres actors socials, cívics i culturals per tal d'afrontar unes dinàmiques i unes inèrcies que semblen no tenir aturador.

Les polítiques públiques han de donar resposta a la diversitat de realitats que afecten les persones, el seu benestar i les possibilitats de realització personal i col·lectiva. I en aquesta tasca no poden ni han d'estar soles. Necessiten la complicitat, implicació i força de tots els agents socials, d'altres institucions i de la ciutadania en el seu conjunt. En la mesura que hi hagi propostes reals de col·laboració i coordinació basades en valors de compromís democràtic, transformació social i corresponsabilitat entre l'Administració, el Tercer Sector Social i altres agents socials i actors, serem una mica més a prop de treballar per la inclusió i la cohesió social de manera més efectiva i sòlida.

Hem de tornar a enfortir els vincles socials i les xarxes de protecció informal que se'n desprenen. Les xarxes socials i els vincles personals compleixen un paper simbòlic, cultural i psicològic, i generen espais de protecció solidària i sentiments de pertinença a la comunitat. Aquestes realitats constitueixen un element clau a l'hora d'explicar els mecanismes de contenció de la vulnerabilitat i l'aïllament social.

Plantar cara als efectes d'aquesta crisi social és possible si invertim en tot allò que genera cohesió social. Cal promoure valors per a transformar, fer créixer i visualitzar actituds i accions basades en la participació, el compromís, la transparència i l'honestat. Tots aquests valors permeten treballar per una societat que tingui en compte la igualtat d'oportunitats, la justícia social, la tolerància vers la diferència, etc. Això es

pot aconseguir si les persones i grups socials treballem entre nosaltres des de la responsabilitat, la solidaritat i l'esforç, de manera que enfortim el nostre capital social i creem comunitats que s'impliquin en la transformació social, la corresponsabilitat i la cultura del bé comú.

En tot això trobem la força i el sentit del Tercer Sector Social. A l'entorn d'aquestes paraules, gestos, accions i actituds trobem la seva ètica i dimensió valorativa: el compromís ètic que apel·la a les grans finalitats que persegueix, que no són més que posar la persona al centre de totes les seves actuacions i garantir el seu ple desenvolupament i l'exercici de drets.

3 Oportunitats des de la proximitat i el territori: biblioteca pública i Tercer Sector Social, una aposta agosarada?

Hem insistit en com és d'important treballar tot allò que afecta les persones, atenent aquelles qüestions que condicionen les seves vides i les oportunitats de desenvolupament. I sabem que la majoria de vegades això implica un treball des de les distàncies curtes. Malgrat que els reptes s'han de plantejar globalment, no oblidem que els seus efectes es concreten en clau local, en espais i històries particulars, en barris i ciutats.

Com ja hem vist, els valors dels quals parla, i que defensa, el Tercer Sector Social tenen molt a veure amb aquestes consideracions, amb intervencions i mirades des de la proximitat i en entorns immediats de socialització, aprenentatge i convivència. Així i amb aquesta perspectiva s'ha de sentir involucrada la societat en el seu conjunt, a partir de la gran diversitat de respostes i actuacions d'agents, recursos i serveis de dinamització comunitària, cultural, social, educativa, veïnal, etc., bàsicament amb tres enfocaments:

- Creant activitat humana, cultural i social perquè els individus desenvolupin al màxim les seves oportunitats i experiències d'èxit i satisfacció personal i social amb l'objectiu de dignificar la persona i la seva pròpia percepció, valoració i autoestima.
- Promovent i treballant l'apoderament i l'activació de capacitats perquè les persones i els col·lectius se sentin subjectes i protagonistes de les seves pròpies trajectòries d'inclusió i projectes de vida, potenciant sentiments de pertinença a la comunitat.
- Fent visible i enfortint la cultura de proximitat i la seva dimensió social a partir de projectes, programes, equipaments i xarxes com a eina clau de construcció de valors, de transformació i cohesió social i de generació de vincles socials.

Sens dubte és a partir d'experiències i bones pràctiques, moltes vegades d'àmbit local i amb una òptica de proximitat, que es produeixen veritables accions transformadores per a les persones, grups i col·lectius d'una comunitat. Sense obviar molts altres recursos i dispositius existents, podríem fer esment com un clar exemple del que parlem de les biblioteques públiques i la tasca que porten a terme als barris i territoris. La biblioteca pública és un espai de socialització i proximitat, des del qual es contribueix a fer comunitats més justes i solidàries, una ciutadania més formada i més informada, indispensable per a una societat justa, equitativa, apoderada i democràtica.

Amb aquesta voluntat i desig de destacar el paper de la biblioteca pública, de clara vocació comunitària i social, el 2014 neix la Fundació Biblioteca Social, justament, d'una banda, per a visibilitzar la tasca, la sensibilitat i el compromís social de moltes biblioteques públiques i dels projectes que duen a terme amb la comunitat i en aquesta, i, de l'altra, per a posar en valor, promoure i potenciar la dimensió social que, en la seva essència i raó de ser, té la biblioteca pública com a institució.

I justament en aquesta força i convicció de les possibilitats i potencialitats que tenen aquests equipaments públics en el seu treball diari i la seva presència en la comunitat, la Fundació Biblioteca Social fa valer —i en fa ressò— el treball coordinat i en xarxa que moltes biblioteques i entitats socials, escoles i serveis de salut, entre moltes altres institucions, fan plegats per superar millor i de manera més sòlida els reptes que es plantegen.

I a mesura que es realitzen aquestes *interseccions comunitàries* es generen noves possibilitats i s'evidencia que moltes de les característiques, valors i virtuts de l'àmbit de la biblioteca pública ho són alhora del Tercer Sector Social. A tall d'exemple podríem assenyalar: el treball *en, per i amb* la comunitat; la importància de fer xarxa i promoure el treball col·laboratiu; la creació d'espais d'aprenentatge i desenvolupament personal i col·lectiu; l'equitat en l'accés als recursos i els drets de les persones d'exercir-los; la igualtat d'oportunitats i la no discriminació, i el treball per la inclusió i la cohesió social.

Aquests valors configuren l'aposta agosarada que implica el treball des de la proximitat i en el territori: un dels trets més importants del Tercer Sector Social. Aquests, creiem, també, signifiquen el compromís social de treballar en xarxa amb altres equipaments, recursos i serveis, altres sabers i competències. Són nous espais de confluència i expertesa compartida per a créixer plegats, anar més enllà i, amb tota seguretat, arribar més lluny.

Bibliografia

Diversos autors (2009). *Guía metodológica de la participación social de las personas en situación de pobreza y exclusión social*. Madrid: EAPN Espanya (Xarxa Europea de Lluita contra la Pobresa i l'Exclusió Social).

Fresno, J. M.; Tsolakis, A. (coord.) (2010). *Propuestas del Tercer Sector de Acción Social para una Estrategia de Inclusión Social 2020 en España*. Madrid: EAPN España (Red de Lucha contra la Pobreza y la

Exclusión Social).

Pasqual, J. M. (2011). *El papel de la ciudadanía en el auge y decadencia de las ciudades*. Valencia: Ed. Tirant Lo Blanch.

Subirats, J. (coord.) (2010). *Ciudadanía e inclusión social. El Tercer Sector y las políticas públicas de acción social*. Institut de Govern i Polítiques Públiques (UAB). El Prat de Llobregat: Fundació Esplai.

Citació recomanada

Toledano Gaju, Lluís (2017). "Tercer sector, ètica i compromís social". *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, núm. 39 (desembre) . <<http://bid.ub.edu/39/toledano.htm>>. DOI: <http://dx.doi.org/http://bid.ub.edu/39/toledano.htm> [Consulta: 27-12-2017].

DOI: <https://dx.doi.org/http://bid.ub.edu/39/toledano.htm>

